LŐDI VIRÁG

Robert Gloton, a párizsi École Vitruve alapítója – egy kortárs művészeti projekt megvilágításában

„[A gyermek] 10-11 éves korában egy kis itt-ott hallott földrajzi és történelmi ismerettel országot alapít. Országot, főleg királyságot, mert meg kell ismernie a társadalom elemeit; és nem tanulmányoz, hanem alapít, kísérletezik, mert hisz élete a játék alkotó világában pereg."

Mérei Ferenc

Robert Gloton (1906–1986) francia pedagógus, oktatásügyi szakember, a GFEN (Le Groupe Français d'Education Nouvelle)[1] egyik aktivistája volt. A nevével először egy, a művészet és a pedagógia határmezsgyéjén megszületett munka kapcsán találkoztam. Adelita Husni-Bey képzőművész 2011-ben egy pedagógiatörténeti szempontból is releváns térben, a Gloton által alapított iskolában – az École Vitruve-ben – szervezte meg ide járó gyerekeknek szóló, háromhetes workshopját. A projektnek teret adó iskola 1964-es alapításától a mai napig állami fenntartású, kísérleti iskolaként működik: az intézményt az önigazgatás, az innovatív tanulásszervezés és a demokratikus pedagógiai kultúra jellemzi. Gloton iskolakísérletéről Trencsényi László írt 1987-ben[2] egy lelkes hangvételű ismertetőt, más magyar nyelvű hivatkozást nem találtam.

Ezzel az írással a célom az, hogy felkeltsem az érdeklődést egyrészt Robert Gloton iskolája és aktivizmusa, másrészt olyan művészeti projektek iránt, amelyek történeti utalásaik révén nemcsak a művészeti, hanem a pedagógiai közegben is szakmai párbeszédet, további kutatási lehetőségeket nyithatnak meg.

A hazai közönségnek még 2017-ben, a *Pedagógiai partizánakciók* című kiállítás[3] keretében vetítették le Adelita Husni-Bey *Postcards from the Desert Island* című videómunkáját. Ebben 8-10 éves gyerekek közössége egy meghatározhatatlan funkciójú iskolai térben éli újra *A legyek ura* alaphelyzetét: egy, a felnőttek kontrolljától és az addig adottnak vett társadalmi konszenzusoktól mentes „lakatlan szigeten"

[1] A GFEN-t 1922-ben hozták létre a *Nemzetközi Liga az Új Oktatásért* francia szekciójaként. Az *Új nevelés Kiáltvány*t Henri Bassis kommunista aktivista, költő írta. Elsősorban az oktatási és társadalmi egyenlőtlenségek elleni harcot hirdették meg a *Tous capables!* vezényszóval. A GFEN egy elsősorban oktatáskutatást és pedagógus-továbbképzéseket, valamint az önszerveződést támogató mozgalom, amely a mai napig működik. További információ a történetéről és aktualitásaikról: https://gfen.asso.fr/presentation/ (2024. 07. 07.).

[2] Trencsényi László: Kisiskolások Franciaországban. *Tanító*, 1987/6. sz.

[3] *Pedagógiai Partizánakció(k).* Kurátor: Lődi Virág. Szervező: OFF-Biennálé. Der Punkt Galéria, 2017.

vannak, ahol ki kell alakítaniuk saját életterüket és társadalmi formájukat.[4] Ez a Husni-Beytől származó felhívás tulajdonképpen az életkorukra amúgy is jellemző világépítő/országalapító játék helyzetét teremti meg.[5] A film a lakatlan sziget környezeti kialakítását, a közösségi és privát terek megépítését, valamint a közös szabályokról, a feladatok elosztásáról és a társadalmi szerepekről szóló vitákat dokumentálja. A filmhez felhasznált felvételek jó része vélhetőleg (felnőtt) operatőri munka, és bár néha feltűnnek a filmben kamerázó gyerekek, a médiumhasználat és a résztvevőknek a reprezentációjuk feletti önrendelkezése nem kap külön hangsúlyt a projektben. A film leginkább közeli beállításokkal dolgozik: hol az ügyes, szorgos gyermekkezek lendületes koreográfiájában fejeződik ki a (szabad) gyermek teremtőereje, hol premier plánban mutatott elszánt gyerekarcokat látunk. Mindeközben folyamatos a produktív ricsaj, a fontosabb ügyekről élénk párbeszéd zajlik: hogy legyen a munkamegosztás, ki milyen felelősséget vállal a közösség életében, hogyan valósítják meg a cserekereskedelmet, szükség van-e pénzre? A véleménykülönbségeket először a saját maguk moderálta gyűlésen tisztázzák, itt hozzák meg a legfontosabb döntéseket, a videó végére pedig kvázi tüntetésbe torkollik annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a király vagy a polgármesteri hivatal kormányozza a közösséget. A filmben egyes gyerekek inkább konformistább megoldások felé hajlanak, míg vannak, akik eléggé radikális és tudatosan anarchista víziókkal próbálják befolyásolni a folyamatot. Ez a közösségben szakadást is eredményez; a királypártiak és az önkormányzatiság pártján állók között feszültség alakul ki. A videó lezárását az egyik gyerek bölcs, az élet körforgására vonatkozó mondata adja: *„Gyerekeink lesznek, aztán meghalunk, nekik is gyerekeik lesznek, és a dolgok így mennek tovább”*. A film egyébként igen keveset mutat be a workshop körülményeiről, és a helyzetteremtés metódusát sem ismerjük meg, ezért a nézőben (gyakorló pedagógusként különösen) sok praktikus kérdés felvetődhet a felvételeket megelőző pedagógiai munka és a művészeti beavatkozás felépítésével kapcsolatban.[6]

folyamatos a produktív ricsaj, a fontosabb ügyekről élénk párbeszéd zajlik

A filmen a gyerekek viselkedésének társadalmi-politikai dimenziói ugyan felnőtt kontroll nélkül nyílnak meg – ám az iskola belső kultúrája nem kis szerepet játszhatott a folyamatban. Az École Vitruve intézménytörténetéről szóló rész tehát nem csak

[4] A kiállítás megismételte 2016-ban megjelent könyvem címét. Ebben a könyvben a Városmajor utcai iskolában a – Gloton nevével összeforrott Vitruve-i történésekkel jóformán azonos történelmi időben zajlott – Rév István és Sinkó István vezette, hasonló szellemű vizuális nevelési kísérletet mutathattam be. Későbbi kutatásaimban hasonló elveket ismerhettem fel Forgács Péter Leiningen utcai komplex esztétikai nevelési projektjében is.

[5] Lásd például a mottóbeli idézet forrását: *Mérei*, 1936.

[6] Husni-Beynek egyébként több pedagógiai ihletettségű művészeti projektje van, bár tényleges pedagógiai helyzetteremtést (legalábbis kisgyermekközösséggel) csak az említett filmjében látunk. Máshol inkább a pedagógiatörténet szimbolikus, művészi feldolgozásával operált; a munkája fókuszában elsősorban Francisco Ferrer y Guardia anarchista szabadgondolkodó és iskolaalapító, illetve az általa alapított Escuela Moderne története áll. Ez irányú kutatásairól a *Holiday from the rules* című művészkönyve ad számot.

egy izgalmas kulturális hivatkozás Husni-Bey saját műleírásában; a kisfilmet nézve a gyerekekre már korábban is ható nevelési koncepció, a vitruve-i szocializáció hatása is érzékelhető. A gyerekek működésében nem(csak) a spontán birodalomépítési törekvések és ösztönök jelennek meg, hanem egy begyakoroltnak tűnő demokratikus eszköz- és gondolatkészlet használata is. A gyűlés, a szavazások mozzanatai, a munkacsoportokká fejlődés megjelenése a Gloton által már a hatvanas években előirányzott pedagógiai munka hatásaként is értelmezhetőek, hiszen a gyermekben rejlő politikai és közösségteremtő potenciál a Robert Gloton nevével összefonódott iskolakoncepció egyik alapeleme volt. Még ha az iskola belső világa az évtizedek során sokat változott is, a filmben szereplő gyerekek politikai gondolkodásának fejlettsége, aktivitásuk feltételezhetően nem pusztán a háromhetes workshop felszabadító erejének eredménye, hanem annak, hogy eleve egy igen fogékonnyá tett gyerekközösségről volt szó.

Robert Gloton az École Vitruve 1962-es megalapításától kezdve a demokratikus, önkormányzatiságra épülő tanulásszervezést kívánta megteremteni. Az iskolát (egyébként más kísérleti iskolák mellett) a komoly ifjúsági problémákkal küzdő párizsi kerületek egyikében, konkrét szükséghelyzetre reagálva hozták létre: rendkívül magas volt az iskolát elhagyó vagy súlyos hátrányokkal küzdő gyerekek száma. Gloton körzeti tanfelügyelőként dolgozott az ‘50-es évektől, e funkcióval párhuzamosan a GFEN (Le Groupe Français d’Education Nouvelle – a francia újiskola-mozgalom) zászlóvivője volt, elkötelezett hálózatépítésben vett részt, igyekezve pedagógustársai figyelmét új módszerek és új pedagógiai kultúra kialakításának lehetőségei felé fordítani. Ezt a – tulajdonképpen mozgalmi – munkát különösen fontos említeni Glotonnál, a célja ugyanis az volt, hogy az új kísérleti iskolákkal bővítse a (körzeti) pedagógustársadalom képzési lehetőségeit, élénkítse a pedagógiai közéletet. Felismerte, hogy rendszerformálás csak a terepen lévő pedagógusokkal együtt mehet végbe, illetve a gyerekek és tanárok közötti demokratizált viszony csak a tanárok attitűdjének formálásával és szakmai közösségek megszervezésével együttesen érhető el.

Gloton pedagógiai írásai nem elérhetők magyarul, és online formában sem könnyű hozzáférni a szövegeihez, de néhány francia nyelvű tanulmány segíthet megismerni életpályáját, kísérleti pedagógiájának lényegét. Ezek rövid ajánlójával szeretnék kedvet csinálni az esetleg frankofón érdeklődésű kutatóknak.

spontán birodalomépítési törekvések és ösztönök

2009-ben *Noëlle Monin* írt tanulmányt Gloton pedagógiai munkásságáról, és ahogy a címe – *Egy francia oktatási aktivista a progresszivizmus és a konzervativizmus között* – is jelzi, arról a kettősségről szól, amely meghatározta Gloton munkáját: haladó szellemiségű pedagógiát képviselt az uralkodó oktatási szisztéma funkcionáriusaként. A tanulmány Gloton életrajzi szövegeit idézve, valamint a korabeli szaksajtót elemezve igyekszik feltárni a pedagógusra ható progresszív hatásokat és a konzervatív ellenerőket. Gloton az iskola fegyelmező, tekintélyelvű, autoriter karakterének harcos kritikusa volt, aki már pedagógiai munkája elején (a ’20-as években)

kereste a kiutat a dresszúrán alapuló, életidegen tanítási formákból. Az új iskolakoncepciók felé fordulásának forrásait keresve Montessorira, Decrolyra, Freinet-re utaló hatásokat találhatunk, de a korai szovjet-orosz iskolamodellek, valamint a szindikalista Albert Thierry is fontos forrása volt Glotonnak. *Odette Bassis* írása (2009) külön kiemeli Henry Wallon hatását (Gloton egyébként Mérei Ferenc után hét évvel lesz Wallon tanítványa). Glotont idézve:

> Az evolúció funkcionális dinamizmusának walloni felfogása új utakat nyitott meg a pedagógia felé [és ez főképp azt jelentette, hogy] **a nevelési cselekvésben a konfliktusokat nem tagadni vagy elfojtani kell, hanem elfogadni azokat a felnőtt-gyermek és a gyermek-gyermek kapcsolati szerveződések kialakulásában, a pedagógiai munka pedig ezen ellentmondások feloldására irányul.** *(Kiemelés az eredetiben, saját fordítás.)*

Glotonnak egyébként a ’60-as és ’70-es években számos írása jelent meg kifejezetten a művészeti nevelésről. A művészet integrációját az oktatásba – a reformpedagógiai és avantgárd hagyományokat követve – nem a többi tudásterülettől különálló programként képzelte el, hanem lényegében mint egy tantárgyfüggetlenül használható eszköztár behozatalát. Gloton szerint a gyerekek természetes módon kreatívnak mutatkoznak a legkülönbözőbb területeken, ha megfelelő társadalmi környezetet teremtünk, és ennek kedvező oktatási módszereket találunk számukra. A művészettel történő nevelésben fontosnak találta magának a kontemplatív megfigyelésnek a fejlesztését. A kontempláció megköveteli az elme teljes részvételét, az érzékenységet; a gyerekeket szerinte látni és hallani kell megtanítani, de véletlenül sem passzív befogadáson, az akadémikus művészeti nevelésen keresztül, hanem cselekedtető pedagógiák technikáival. Az 1966-ban megjelent, Gaston Mialeret által szerkesztett *Éducation Nouvelle et Monde Moderne* című könyvben a művészettel nevelést elsősorban elméleti megközelítésben és az Éducation Nouvelle programjának kontextusában tárgyalja. Gloton a hatvanas évek végi (francia) társadalmi-gazdasági kontextusra és a képi fordulatra reagálva hangsúlyozza a művészettel nevelés társadalmi tétjét.

Mint írja, a képek állandó agressziója, erőszakos stimulusai, *„az indiszkrét reklámok és a pimasz propaganda alattomos hatása”* átalakítja az érzékenységünket és a gondolkodásunkat. Gloton felismerése, hogy az audiovizuális eszközöknek, amelyek immár létezésünk szerves részévé váltak, nem kívánt élettani hatásai vannak. A nem tudatos médiumhasználat következményeként detektálja a problémát, így válik a képek hatalmának jellemzően művészetelméleti megközelítéséből oktatási kérdés Glotonnál: „az iskolának az alkalmazkodás és az asszimiláció révén fel kell készítenie a gyermeket e képi civilizációra, lehetővé téve számára, hogy az érzékszervi világ szüntelen felhívásai közül válasszon, hogy azt fogadhassa be, amit érdemes, valamint ki kell fejleszteni benne az önvédelmi reflexeket. Ugyanez mondható el a

a gyerekeket szerinte látni és hallani kell megtanítani

szabadidő/szórakozás civilizációjáról, amelyet szintén a technikai fejlődés készít elő számunkra. Ezek a jelenségek teljesen új szerepet osztanak az iskolára, az új nevelés feladata, hogy tudatosítsa a technikai médiumok fejlődésének és kritikai megközelítésének fontosságát. Gloton szerint a társadalom és az egyén mentális jólléte a tét, mint írja: *„a pszichés betegségek és a fiatalkori bűnözés fokozódása ugyanúgy a civilizációnk termékei, mint a képiség*[7] *vagy a szórakozás. Talán itt az idő elgondolkodni az emberiség mentális egészségéről is, ha azt akarjuk, hogy képes legyen profitálni az elért eredményeiből."* (*Gloton*, 1966, 73–74. o.; *saját fordítás*)

Robert Gloton *L'Art et L'École* című könyvében fejti ki jobban a művészet nevelésben betöltött funkcióját, illetve konkrét gyakorlati útmutatót, módszereket is ajánl. Az előzőekben idézett meglátásai ellenére ebben a módszertani könyvben a technikai médiumok használata még kevéssé jelenik meg a javasolt eszköztárban, de a közös környezetalakítás, illetve interdiszciplinaritás fontos elemként van jelen. Érdemes volna Gloton e szövegét a vele egyidőben megjelenő hazai, művészeti neveléssel foglalkozó szakirodalommal összevetve is megvizsgálni.

Gloton vizuális nevelési koncepciója nem kap külön hangsúlyt az általam átnézett szakirodalomban, ahogy Adelita Husni-Bey projektje sem utal rá. Kiemelendő azonban, hogy a vitruve-i kísérleti iskola vizuális produktumaival, művészeti projektjeivel alaposabban foglalkozik egy nemrégiben megjelent, szintén a művészet területéről érkező kutató, Marie Preston (2023) által szerkesztett kiadvány. Az *Inventer l'école, penser la co-création* című könyvben Preston a '70-es évek francia iskolakísérleteit mutatja be (köztük a Gloton által megszervezett iskolát is). A kiadvány fókuszában kifejezetten a *közös alkotás és tanulás* folyamatai állnak, az École Vitruve '80-as évekbeli iskolaújságjának (*Cacapétard*) reprodukcióival színesítve.[8] A kötetben felidézett történetek és módszerek egyértelműen előképként szolgálnak Preston jelenlegi művészeti és közösségépítő praxisához.

Mind Adelita Husni-Bey, mind Marie Preston kutatásalapú művészeti projektjei inspirálhatnak minket a pedagógiatörténet elfeledett vagy alulreprezentált momentumainak újragondolására, valamint a pedagógiatörténet művészeti/vizuális eszköztárral bővített feldolgozási lehetőségeinek keresésére.

IRODALOM

Bassis, O. (2009. 12. 01.): Au pays d'un pionnier démasqué. Traces de vie de Robert Gloton. Letöltés: https://gfen.asso.fr/gloton-traces-de-vie/ (2024. 05. 30.).

Gloton, R. (1966): L'art et formation générale dans l'education nouvelle. In: Gaston Mialaret (szerk.): *Éducation Nouvelle et Monde Moderne*. Presses Universitaires de France, Paris.

[7] A *medializáció* kifejezés talán pontosabb volna. *(L. V.)*

[8] Az iskolaújságok hangsúlyos jelenléte a francia kísérleti iskolákban természetesen a Freinet-hagyománnyal magyarázható, így erre Marie Preston is egy teljes fejezetet szentel könyvében (*Poulin* és *Preston*, 2023, 131–144. o.).

Gloton, R. (1970): *À la recherche de l'école de demain*, *Le groupe expérimental de pédagogie active du XXe arrondissement de Paris* Armand Colin, Paris.

Gloton, R. (1971): *L'Art à l'école*. Presses Universitaires de France, Paris.

Gloton, R. (1976): *Les Épreuves écrites du CAP*. Armand Colin, Paris.

Gloton, R. (1977): *L'Établissement scolaire, unité éducative*. Casterman, Paris.

Gloton, R. (1979): *Au pays des enfants masqués*. Casterman, Paris.

Husni-Bey, A. (2011): *Holiday from the rules*. Mousse Publishing.

Husni-Bey, A. (2014): The Modern School – Lessons in Anarcho-collectivism. In: Hansen, T. és Bang, L. (szerk.): *The Phantom of Liberty*. Sternberg Press.

Mérei F. (1936): Az országalapító gyermek. *Gyermeknevelés*, **2.** 5. sz., 76–78.

Monin, N. (2019): Robert Gloton: Un militant pédagogique français entre progressisme et conservatisme. *Revista Lusófona de Educação*. 43. sz.

Patry, D. (2020): La revue Interéducation (1968–1977): coopération et débats au sein d'une revue militante? *Recherches & Éducations.* Letöltés: https://journals.openedition.org/rechercheseducations/10757#entries (2024. 06. 10.).

Poulin C. és Preston, M. (szerk.) (2023): *Inventer l'école, penser la co-création. Un livre de Marie Preston.* CAC Brétigny.

Reuter, Y. (é. n.): *L'Ecole Vitruve: un laboratoire de l'expérimentation pédagogique*. Letöltés: https://www.cafepedagogique.net/lexpresso/Documents/reutervitruve19.pdf (2024. 06. 14.).

